

Imre Eszter

GRÁNÁTALMÁT TEREM
AZ ÉG*1. *Érdes-nedves, szagos föld*

Addig piszkáltuk, ástuk, amíg gilisztákat találtunk. Volt, aki lehozott otthonról egy kést – a vajban elomló késnyél felforgatta, felszántotta a földet, és mi möhön emeltünk ki belőle nedves, sártól szagos kincseket, élt és élettelen. Én sosem vittem kést, féltem tőle, és a félelmem megalapozottan bizonyult, amikor a szomszéd fiú levágta a kisujját. De a göröngyök beitták a vért, és ment tovább az élet. Keresgeltünk, mindenre kíváncsiak voltunk, látni akartuk, hogy mi van még odalent a föld mélyén, benne, alatta. Az egész világ a blokk előtti kis, kertnek aligha nevezhető földes-fás-virágos területbe tömörült. Cseppenként ittuk ki, és évekig kutattuk, faggattuk.

Az iskolában volt egy vallástanár, aki azt mondta, hogy imádkozni bárhol lehet. Furcsa volt ezt hallani, kissé meghökkentő is. Addig azt hittem, hogy csak az lehet ima, amit templomban mond el az ember. Mindig is úgy képzeltem, hogy az imára rá kell készülni, meg kell teremteni a rítushoz szükséges feltételeket, és csak a beavatottak, vagy inkább azok a bizonyos kiválasztottak veselkedhetnek neki. Akkor még nem tudtam, hogy két fa és egy bokor is lehet kert, sőt, berek, hetedhét országon túl is virágzó, buja liget. Pedig így éltem meg a blokk előtti kis kertet, csak egyrészt nem gondolkodtam ezen, hiszen így volt természetes, másfelől pedig ha bele is gondoltam volna, biztosan elkönyvelem, hogy ez valamiféle tévedés, torzult érzékelés. A vallástanár állítása tehát mellbe vágott, és sokáig gondolkodtam rajta. A kertünkben, a földet piszkálva is eszembe jutott,

* Az írás a *Tíz templom* c. blogbejegyzés továbbgondolása, vö. https://latoblog.blog.hu/2020/05/25/imre_eszter_tiz_templom

hogy vajon még itt is szabad imádkozni? Meg is kérdeztem a következő vallásórán. A válasz az volt, hogy persze, ott is.

Meghasadt világképpel mentem haza, majd vissza a kertbe. Sáros, madárszaros kezeimet néztem, és arra gondoltam, hogy most akkor imádkozni fogok, mert a világba még ez is belefér. Szúrta a hónaljam, és vizes volt a hátam, mint azóta is minden olyan alkalommal, amikor valami félelmetesen izgalmas újba készülök belevágni.

Nem tudtam, hogyan kell imádkozni, sután keresgéltem a szavakat. Vajon akkor is jól csinálom, hogyha csak magamban mondom, nem hangozan? Azért mégiscsak legyen szemérmes az ember, amikor imádkozik, vagy nem? Óvatos voltam a szavakkal. Derengett, hogy az ima általában kérést jelent, hogy az emberek akkor szoktak imádkozni, amikor kérni akarnak az Istentől. De én nem akartam kérni semmit, hiába gondolkodtam azon, hogy vajon mire kérhetném ezt a különös fennvalót, aki állítólag azt is hallja, amit egy kommunista blokk tövében rebegnek felé. Úgyhogy a földből esetlenül kiásott néhány kurta szóval csak annyit akartam jelezni felé, hogy érdekelne: vajon tényleg hall? És a koszos-gilisztás, gyökerekkel átszótt, porló barna föld lassan beleitta magát a gondolataimba, amelyek a következő két évtized alatt hol gátlástalanul növekvő, hol pedig szégyentelenül burjánzó, buja ligetté nőttek, mígnem már elválaszthatatlan lett a gondolat az Istentől, az Isten pedig a templomtól, amely először egy koszos blokk tövében épült kiskert földjében volt mag, és abból lett égisz érő fa, majd habzó tenger és friss levegő.

2. *Habzó tenger és friss levegő*

Izlandon vihar tombolt, amikor egy fiatal lányt pillantottam meg a sziklákön. Óvatosan kell bánnom ezzel az emlékkel, mert elmesélve könnyen giccsé válik. Ott állt a sziklán egy szál farmerben és lenge blúzban. Táncolt? Vagy csak a hullámveréssel együtt mozgott? Mindenesetre, ott volt, a viharból és a tajtékzásból karcsú hajladozásként kiemelkedő világ. Nem mertem sokáig nézni, mert úgy éreztem, súlyos illetlenséget követek el. Mozgása és valamiképpen az egész jelenléte diszkrét volt, finom, kimért. Sokszor jut róla eszembe *Az ifjú pápa* jelenete, amelyben a grönlandi miniszterasszonyt alakító Carolina Carlsson a Vatikánban táncol. Rendkívül érzékeny koreográfiája és hibátlanul megválasztott zenéje révén a jelenet finomságával érinti meg a nézőt, azzal, hogy jelzi, itt valami olyasmi történik, aminek az elfogadott keretek értelmében nem volna szabad megtörténnie. Ám köz-

ben minden olyan, mintha patikamérlegesen mérték volna: a mozdulatok, a fény, a zene, a jelenet hossza és elhelyezése is. Mindenből pont annyi van, amennyi ahhoz kell, hogy ez az egész gesztus ne lépje át a határt, hanem végig azon maradjon, a láthatatlan vonalon – szabad és nem szabad, látható és láthatatlan közöttin –, ezáltal pedig magát a határt tárva a néző elé. Ugyanez történt azon a sziklán is, Reykjavíktól nem messze, csak azt nem rendezte meg senki, hanem megesett. Én pedig egy rendíthetetlen magabiztossággal elharsogott imának éreztem azt, amit a lány tett, a viharvert sziklákat és a feketén háborgó tengert pedig templomnak. Évekkel később egy másik sziklás tengerparton ültem, lágy este volt, a tenger pedig nyugodt. Akkor már semmiféle zavart nem okozott a világgépemben ott imádkozni, bizonyosságból pedig volt annyi, hogy tudjam: ima akkor is, hogyha csak magamban mondom, és akkor is, ha hangosan. Ahol mondom, az pedig templom akkor is, hogyha csak nagyon ritkán építmény.

3. Építmény

Nagyapámmal piacra jártunk, és templomba. Nem tudom, mit jelentett az öregnek az Isten, de abból ítélve, hogy a templomban, ahová vitt, mindig hideg volt, és sötét, nem sok jót. Gyermekként nemcsak az Isten, hanem az építészet kérdéseiben sem voltam tájékozott, és emlékszem, milyen értetlenséggel reagáltam a templom kapcsán elhangzott „hajó” szóra. Nézetem és csak néztem a gyergyószentmiklósi katolikus templomot, kívül-belül minden látogatásunk alkalmával, de nem sikerült megértenem, hogy hol van az a bizonyos hajó. Később a Notre-Dame-ban kerestem az árbócukkal a végtelen vizet szelő hajókat, és bármennyire is akartam látni, csak nem leltem. Ja, hogy ott, úgy! Amikor végre észrevettem, letaglózott az elnevezés prózaisága. Hogy úgy a hajó, már értem.

Gyermekként tehát mit sem tudtam minderről. Akkor csak annyi volt, hogy hogyan érzem magam egy térben. A gyergyószentmiklósi templom terében például fáztam, és nagyon kicsinek éreztem magam. Talán kissé fenýítve is. Fogalmam sem volt még róla, hogy bizonyos vallások értelmében ez pontosan így a helyénvaló, és elképzelésem sem volt arról, mennyi ember dolgozott rendületlenül azon, hogy olyan templomot építsen, ahová elég csak belépni, és az ember máris nyomorultul érzi magát. Hát még arról, hogy mennyien dolgoztak és dolgoznak folyamatosan, fáradhatatlanul és már-már ördögi elszántsággal és megszállottsággal olyan vallások építésén és életben tartásán, amelyek súlya alatt emberek és korok omolhatnak ösz-

sze, vérezhetnek el. Vajon mennyire kell fázzon valaki ahhoz, hogy olyan helyre térjen be melegedni, ahol hideg van? A gyergyói templomban azt éreztem, hogy még csak gondolatban sem mondhatom el kereső, földszagú imámat. De nem is vágytam rá.

Később lenyűgöztek a hideg templomok, katedrálisok. Megtanultam szeretni azt, ahogy lesújtanak. Kizárólag műalkotásként tekintettem rájuk, és ennek megfelelően annak a katarziszt át egy-egy templomban, amikor a művészet felvillant valamit a transzcendensből. De csupán szemlélő voltam, esetleg olyan jelenlévő, aki megérintődik. Mindig kívül maradtam. Köztem és a templom között mindvégig ott maradt az a láthatatlan határ, amin Carolina Carlsson és az izlandi lány táncol. A templom építészeti remekmű maradt.

Egészen addig, amíg Barcelona habzó bor illatú utcáiról felpillantva a legváratlanabb pillanatban előbukkantak a la Sagrada Família gránátalmatornyai. Az égben érett gyümölcsök afféle jelként dúslanak a napsütésben, arra vonatkozó ígéretként, ami majd a Carrer de Mallorcán várja az embert, amikor meglátja a templomot.

Sosem zavart annyira, hogy csak két szemem van, és hogy a látás mint érzékelés meglehetősen korlátoz, mint amikor először, majd másodjára, és évek múltán is sokadjára néztem a templomot. Ám az élmény része a beletenyugvás is, amivel az ember beleengedi magát a befoghatatlan látványba, és már nem akar mindent látni. A katarzisz pedig akkor történik meg, amikor már nem a látás határozza meg a találkozást. Gaudí liget-temploma ugyanis az érzékek ünnepe, az élet habzásának dicsőítése. Az ellentéte mindannak, amit a gyermek- és kamaszkoromban megismert templomok, és mint ilyen, a templom-fogalom maga jelentett számomra. A Sagrada Família-hoz kapcsolódó legelső emlékem a tobzódás és az érzékiség élménye, a második pedig a végtelen szabadság érzése. Mindezt pedig csak megerősítette egy másik déli templom, a Candelariai Miasszonyunk-bazilika. Miután megfürödtem a tengerben, majd kifeküdtem a napra a több tucat félmeztelen, izzadságtól és naptejtől gyöngyöző test mellé, visszavettem a ruhámat, és beléptem a templomba, vizes hajjal, napszítta eufóriában. És odabent rájöttem, hogy ezek a fogalmak – a templom és az öröm, a templom és az érzékek, a templom és a napsütés, a vágy, a boldogság és a szabadság – nemcsak összekapcsolhatók, hanem szervesen összetartoznak.

Ez a tengermosta templom egy igencsak vallásos közeg szent helye. Egy olyan közegé, ahol pár tucat kilométerrel arrébb – Santa Cruzban – virágokból készült keresztek illatoznak az utcákon. Keresztek, amelyek nem

tagadják sem a szenvedés, sem a krisztusi kín valóságát, ezáltal pedig nem tagadják az ember bűnös, nyomorult voltát sem. De az emberek, akik elkészítik ezeket a virágkereszteket, és a templom mellett fürödnek a tengerben és a napsütésben, az emberek, akik üde habzó bor mellett eszik a halat, és örülnek minden falatnak s egymás társaságának, tudják, hogy az élet egy ünnep. És ez meglátszik a templomaikon, ahogy a hitük megannyi megnyilvánulásán is: az adejei Santa Úrsula plébániatemplomban például leült mellém egy asszony, akinek öltözetéről és gesztusairól egyaránt lerítt, hogy ottléte mindennapos, a templom a hétköznapi része. Rítus lehet neki, persze. Elképzelttem, hogy eladó egy boltban, és mindennap zárás vagy váltás után beül a templomba megpihenni, kifújni magából a napot, erőt meríteni az Istenéből, majd hazamegy, és vacsorát főz. Pont egyszerűségében vált ünnepivé a szememben, ő is, és az is, ahogyan beült a templomba. A vallás ugyanaz. Ők is keresztények. A megélésük viszont nem is lehetne másabb, mint amihez mi szoktunk itt, Kelet-Európában.

Visszatértem a Sagrada Famíliába, és ami az odabent zajló örömműnpen és tobzódáson túl minden alkalommal lenyűgözővé teszi a szememben, az folyamatos épülése. A legutóbbi látogatásomkor már ott volt egy Máté-szobor, ami megigézett, és ott döntöttem el, hogy ha valaha fiút szülök, Máté lesz a neve. És akkor láttam először a kész kriptát is, ahol meghallgattam egy katalán nyelvű misét, amit noha nem értettem, úgy érzem, a lényegét mégis: „Més amor.” Nagyon sokszor elhangzott. Més amor. Més amor. Més amor. Més amor. Még több szeretet! Másnap a Diadalív parkjában egy utcazenész lányt láttam kisbabával, és ismét eszembe jutott: Més amor.

A templom lehet hideg és fenyegető, agyontaposhatja az embert, és kétségkívül építészeti katarzisz lesz. De nyithat ablakot az életre, és egy olyan Istenre, amelyiknek a belseje dús, ragacsos zamatú gyümölcs.

Ritkán imádkozom. Többnyire fejben, és nagyon szűkszavúan. Templomba nem járok. De néha elmegyek azokba a templomokba, ahol a látható és láthatatlan határán megpillantani véltem az Istent – az érdes, gazdag, szagos föld közelébe, a viharvert sziklákhöz, és abba az egy-két építménybe, amelyekben a gondolataim jelzik, hogy templomban vagyok. Ezeken a helyeken megnyílok, és belém fér minden, ami eksztázishoz vezethet: a szeretet, a vágy, a végtelenség és a szabadság. Sehol nem érzem magam olyan szabadnak, mint Gaudí templomában, ahová belépve megszűnik a kint és a bent illuzórikus kettőssége, és az ember tudja, hogy ha felpillant, gránátalmát terem az ég.